

ОПИТ ЗА ОБЯСНЕНИЕ НА СОЦИОЛОГИЗАЦИЯТА В БЪЛГАРСКАТА ГЕОГРАФИЯ

Димитър Симеонов

AN ATTEMPT AT EXPLANATION OF THE SOCIOLOGIZATION IN THE BULGARIAN GEOGRAPHY

Dimitar Simeonov

Abstract: *Over the past twenty years the expanded scope of socially oriented studies in social geography, electoral geography, geography of culture, medical geography, etc. have increased the scientific quality of Bulgarian geography. In support of the accelerated sociologization Bulgarian monographs and habilitation works have appeared where modern socially oriented problems' fields are developed, new scientific paradigms are defended and current sounding conclusions are reached.*

In the article the author makes an attempt to give explanation of the process of sociologization in the Bulgarian geography. In the modern geography an increase of its sociologization can be seen in the recent years, and according to the author the probable explanation of that process has dual meaning – objective and subjective. A review of the bibliography of the recent decades has been made.

Key words: *sociologization in geography, social geography, public geography, subjective and objective bases, new scientific approaches.*

Актуалността на изследванията свързани със социално-географските процеси в една или друга степен се обуславят от социалните императиви, промените в социалното възпроизводство, съществуващите социално-географски фактори и новите водещи цели на общественото развитие. Дълбоката трансформация настъпила след 1989 г. постепенно намери, макар и бавно своето отражение в географската наука. В подкрепа на ускорената „нова“ социологизация са появилите се български монографии и хабилитационни трудове за: „Етногеография“ [Славейков, П. 2006]; „Обществена география“ [Русев, М. 2008]; „Националното географско пространство на Република България“ [Колев, Б. 2008]; „Немската организация на пространството“ [Стоянов, П. 2009]; „Електорална география на България – емпиричен увод“ [Янков, Р. 2009]; „Аспекти на обществената география“ [Дерменджиев, А. 2010]; „Електорална география на България“ [Русев, М., Владимирова, П. 2010]; „Райониране, социално-икономически райони и регионално развитие на България“ [Димов, Н. 2012]; „География на общественото здраве – социални аспекти“ [Симеонов, Д. 2013] и редица други. В тях се разработват съвременни социално ориентирани проблемни полета, защитават се нови научни парадигми, извеждат се актуално звучащи обобщения.

Вероятното обяснение на засилената социологизация в съвременната география има двойствено значение – обективно и субективно.

Обективното основание на разглеждания процес се явява прехода от възгледа за човека „като основна производителна сила, като фактор за икономическото развитие към човека и неговото отношение към обществения процес, колкото и противоречив да е той, към качеството на живот, към целта и смисъла на обществения прогрес” (Дерменджиев). Променените производствени и организационни технологии, от една страна повишават значимостта на неикономическите форми на жизнена дейност, но от друга предявяват все по-високи изисквания към човешките професионални качества – знания, квалификации, мобилност и др. Постепенната преоценка на акцента в триединството на системата „природа – население – стопанство” поражда според **Л. Богданова** [2006] две взаимно зависими тенденции в научното географско знание – усилване на екологичното и на социалното направление в отделните географски клонове. Това обвързва интеграцията между социално-икономическата география и икономическата социология, социалната екология, социалната педагогика, социалната психология и социалната медицина. Разширяването на мястото на обществената география като цяло, на социалната география, електоралната география, географията на културата, медицинската география и другите социално ориентирани направления в географските изследвания са елемент от повишеното научно качество в българската география. Използването на все повече социологически прийоми е обективно предпоставяно от задълбочилия се контакт между географията и социологията. То е логически обвързано от взаимното проникване и взаимодействие на апробирани методи за изучаване на едни и същи обекти (население, социална инфраструктура, стопанство). Необходимостта от между дисциплинарен обмен на социално-икономическата география и икономическата социология не е новост в англо-американската и френската географски школи. Такъв обмен е реален и позволява заимстването на нови идеи и перспективи. Отношенията между географи и социо-икономисти се определя както като съперничество, така и като диалог [**Асперс, П., Коль, С., Пауър, Д.** 2010, pass.].

Към субективното основание за усилващата се социологизация в географията, се отнасят последствията от дълбоките и продължителни социално-икономически и политически кризи, обхващащи цялото ни общество в последните три десетилетия. Тези кризи често са съпроводени с непоследователни решения в управлението на икономиката, общественото здраве, образованието, културата. Оттеглянето на самата държава от взимането на мерки за адекватни социални политики, задълбочава и усложнява социалните проблеми. Ограничаването на стопанската статистическа информация намали значително регионалните икономгеографски изследвания. На обратния полюс, при социално ориентирани географски публикации, се разшири достъпа до нови методи и информационни бази. Възприеха се и създадоха модели на пространствена интерпретация на резултатите от различни социално-географски проучвания, преоблада-

ващо свързани с комплексния и системния подход. Това проличава най-добре в последното мащабно академично изследване – „География на България“ [География на България..., 2002].

Социологизацията е най-проследима в многобройните трудове, изучаващи социално-географските и демографските процеси, регионалното развитие (на районно, областно, общинско ниво), както и за отделните селища с автори: Хр. Каракашев, М. Бъчваров, Н. Мичев, Ч. Младенов, Е. Димитров, Ат. Дерменджиев, Р. Янков, Н. Димов, Ил. Копралев, М. Шишманова, В. Дойков, П. Славейков, П. Стоянов, Б. Колев, Хр. Ганев, Т. Трайков, Ст. Карастоянов, М. Русев, Т. Личев, Г. Гешев, Ив. Марков, В. Бояджиев, В. Маринов, Св. Кираджиев и много други [Каракашев, Х. 2002; Бъчваров, М. 1999; Мичев, Н. 1997; 2005; Младенов, Ч. 2006; 2005; Димитров, Е. 1995; Дерменджиев, А. 1994; 2004; Дерменджиев, А., Симеонов, Д., Тодоров, Г. 2007; Янков, Р. 2000; 2004; 2009; Янков, Р., Симеонов, Д. 2009; Янков, Р. 2013; Димов, Н. 2002; 2003; 2005; 2006; 2007; Димов, Н., Марков, И., Стойчев, К. 2005; Копралев, И. 2004; 2007; Шишманова, М. 2010; Дойков, В., Димитров, С., Симеонов, Д. 2009; Славейков, П. 2002; 2004; Стоянов, П. 2007; 2008; Стоянов, П., Ганев, Х., Франц, К. 2003; Колев, Б. 2007; Ганев, Х. 1994; Трайков, Т. 1998; Карастоянов, С. 1997; Карастоянов, С., Славейков, П. 2001; Карастоянов, С., Петров, П. 2005; Русев, М. 2001; Личев, Т. 2001; Гешев, Г. 1994; 1999; Марков, И., Симеонов, Д., Петров, Г. 2004; Бояджиев, В. 1995; 2003; 2002; Маринов, В. 2005; 2003; Кираджиев, С. 2013].

Извършеният кратък хронологичен преглед позволява да се съгласим със заключението, че: „социологизацията на географията е многоаспектен процес, кореспондиращ с глобалните тенденции на общественото развитие и с диалектическа логика на развитието на науката на основата на диференциацията и интеграцията на сферите на човешкото познание” [Дерменджиев, А. 2010, с. 56].

Въпросът за спецификата и предмета на изследване на социалната география и днес е дискуссионен. Едно от най-дълго възприеманите определения за социалната география принадлежи на бележития руски географ Алаев: „направление в социално-икономическата география, изучаващо пространствените процеси и форми на организация за живот на хората, преди всичко от гледната точка на условията на труд, отдиха, бита и възпроизводството на човека” [Алаев, Э. Б. 1983, с. 89]. За Алаев, обект на изследване от социалната география е териториалната общност, а предмет са регионалните различия в условията на живот и пространственото поведение на населението. Предложеното очертава в общи линии кръгът от интереси при социално-географските изследвания, но не акцентира вниманието върху основните актьори на социалните процеси. Определението на Ст. Оток за социалната география е по-детайлно: „социалната география изследва пространствените обществени структури, взаимодействието им с географската среда и търси пътища и методи за оптимизиране на тези връзки от гледна точка на рационалното удовлетворяване на тези потребности” [Оток, С. 1992, с. 23]. Той формулира в синтетична форма пет основни

изследователски задачи на социалната география, които и днес запазват своята актуалност:

1. Социалната география изследва разположението на обществените структури в пространството и ги обяснява;

2. Социалната география изследва извършващите се социални процеси и обяснява как в резултат на тези процеси обществените структури се разполагат в пространството;

3. Социалната география изследва пътищата и методите за оптимизирането на връзките между обществените структури и географската среда;

4. Социалната география изследва териториалното диференциране на социалната ситуация и нейната обусловеност от различни фактори;

5. Изследванията в социалната география трябва да се отличават с подалечна перспективност, а самите проблеми трябва непрекъснато да се актуализират.

Американският географ Johnston в своята „Human Geography” смята, че „социалната география е раздел на географията, изучаващ пространствената диференциация и организация на човешките дейности и техните взаимозависимости с географската среда” [Johnston, R. J. 1986, p. 123]. Тази интерпретация открива възможност за разглеждането на социално-географската действителност като основата на териториалните общности за качествен, активен субект при формирането на нови пространствени структури и полета. По този начин всяка социално-географска реалност, създадена в процеса на човешката дейност, по собствен начин усвоява свое собствено и специфично жизнено пространство. Обобщаващо е твърдението, че социалната география като клон на социално-икономическата география, има обект за изследване обществото. Предметът ѝ се отнася към териториалната организация на социалната сфера.

В методологията на социалната география се съдържа инструментариума (научните подходи и методи) на познанието, а методологическата ѝ основа е пространственият принцип. В съвременните географски трудове се проследяват тенденциите за все по-голямо ориентиране към новите принципи, като такива се включват: хорологизма, системността, комплексността, антропоцентризма, размерността, синергизма, перспективността и др. Отделните принципи или тяхната комбинация създават научни подходи като: системно-диалектически, териториален, хронологичен, ноосферен, антропоцентричен, възпроизводствен, проблемен, аналитичен.

– Системно-диалектическият подход позволява разглеждането на предмета на изследване като цялостна система, намираща се в постоянно движение, функциониране и развитие. Включва синтез и анализ, или единство на анализа и синтеза. Системната методология придобива географичност, благодарение на това, че се опира на териториалния подход. В географията този подход е част от нейната предметна същност. Пряката реализация се постига чрез системния анализ. Това означава стремеж към пълно изследване на входно-изходните характеристики на обектите, т.е. разглеждането му като система.

– При териториалният подход, територията се явява не само като съставна основа за жизнената и стопанската дейност на населението, но и сфера на човешкото битие. Териториалният подход позволява изучаването на пространствената диференциация на население, селища, обществено здраве, икономика и разкриването на техните регионални различия.

– Във всички социално-географски разработки присъства хронологичният (исторически) подход. Той позволява да се проследи хода на формирането, развитието и еволюцията на изучаваните обекти и явления, да се определят техните закономерности и особености, тенденциите при функционирането им. Историческият подход осигурява възможност за разкриване на времевите аспекти на системите, свързани с динамиката и еволюционния им ход на развитие. При него органически се привнасят в структурата нови методи, определящи социално-географското време, инерционност и балансираност в териториално-обществените системи и определяне на отделните стадии и цикли при тяхното съществуване.

– Ноосферният подход концептуално ориентира изследователите и ги придържа в границите на екологичния и нравствения императив. Той позволява дълбоко и разностранно разкриване на обектно-предметната същност в социално-икономическата география. За географията ноосферният подход е конструктивен, защото включва социологически, екологически и технологически елементи. Подходът привнася нови аспекти в теорията за организацията на социално-географското пространство – високо нравствените идеи на общочовешките ценности, хуманизъм, способностите на хората към компромисни решения, концептуалните положения за коеволуцията на природата и обществото. Ноосферният подход все по-широко прониква в познанието както за процесите на интеграция, така и на процесите на диференциация в географската наука.

– Антропоцентричният подход ориентира географските изследователи към повишаване на качеството на живот на хората. За да се реализира това като факт, е необходимо да се провеждат задълбочени научни изследвания, опиращи се върху утвърдена теоретико-методологична основа със социално-географско съдържание.

– Възпроизводственият подход има все по-голяма социална ориентация, позволяваща по-дълбокото опознаване на цикличния ход в развитието на териториалните обществени системи и процесите на пространствено-времевата организация на обществото.

– Аналитичният подход позволява разделянето на обекта и изучаване на неговите съставни части, разучаване на елементи, по компоненти, по дейности и др.

Отличителна черта на днешните социално-географските изследвания е използването на сравнително „нови” за географията понятия като: „качество на населението”, „човешки потенциал”, „качество на живот”, „обществено здраве”, „бедност” и др. при оценката на регионалните социално-географски системи.

Приоритетна е необходимостта от въвеждането на повече общи и частни социогеографски индикатори. Същите биха спомогнали за по-пълното анализиране на процесите на сложната трансформация в съвременното общество. Те служат и за проследяване на състоянието и динамиката в развитието на обществените системи на местно, регионално и национално равнище.

Представените и използвани подходи, утвърждават тенденциите за социологизация и теоретизация, а това е фундамента на способността да бъдат решавани актуалните проблеми на:

- пространствената организация на общественото развитие;
- взаимодействията между общество и природа;
- усъвършенстване на регионалното управление и местното самоуправление.

Проблемите поставени за разрешаване пред социалната география могат да бъдат изведени в следната последователност:

- теоретико-методологични, научнопрактически и образователни;
- развитие на теориите и внедряване на нови методи в социалната география;
- утвърждаване на иновационни направления в социалната география – обществена и медицинска география, електорална география, социално-географски проблеми на териториалното развитие, културна география, съвременна трансформация на градските и селски системи на разселване, оценка на състоянието на социално-географските системи и социално-географска експертиза, социалната география в системата на образованието – висше и средно, социални последиствия от миграционните процеси, развитие на обслужването и много други.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Алаев, Э. Б. 1983 – Э. Б. Алаев. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. Москва, 1983. [E. B. Alayev. Sotsial'no-ekonomicheskaya geografiya: Ponyatiyno-terminologicheskii slovar'. Moskva, 1983.]

Асперс, П., Коль, С., Пауэр, Д. 2010 – П. Асперс, С. Коль, Д. Пауэр. Экономическая социология открывает для себя экономическую географию. – Экономическая социология. Т. 11, № 3, 2010. [P. Aspers, S. Kol', D. Pauer. Ekonomicheskaya sotsiologiya otkryvayet dlya sebya ekonomicheskuyu geografiyu. – Ekonomicheskaya sotsiologiya. Т. 11, № 3, 2010.]

Богданова, Л. 2006 – Л. Богданова. Социальное воспроизводство региональной общности: содержание, процессы, механизмы. Тверь, 2006. [L. Bogdanova. Sotsial'noye vosproizvodstvo regional'noy obshchnosti: sodержaniye, protsessy, mekhanizmy. Tver', 2006.]

Бояджиев, В. 1995 – В. Бояджиев. За значението и съдържанието на някои основни категории на теоретичното географско познание. – Год. на СУ „Св. Кл. Охридски”, кн. 2 – География. Т. 87, 1995. [V. Boyadzhiev. Za znachenieto i sadarzhaniето na nyakoi osnovni kategorii na teoretichното geografsko poznanie. – God. na SU „Sv. Kl. Ohridski”, кн. 2 – География. Т. 87, 1995.]

Бояджиев, В. 2002 – В. Бояджиев. Географски изменения на културните връзки и влияния между главните селища на Централното Средногорие. – Анали. София, 2002. [V. Boyadzhiev. Geografski izmeneniya na kulturnite vrazki i vliyaniya mezhdru glavnite selishta na Tsentralnoto Srednogorie. – Anali. Sofia, 2002.]

Бояджиев, В. 2003 – В. Бояджиев. Хуманитарната география е без алтернатива. – В: Общество на знанието и образование за всички. София, 2003. [V. Boyadzhiev. Humanitarnata geografiya e bez alternativa. – V: Obshtestvo na znaniето i obrazovanie za vsichki. Sofia, 2003.]

Бъчваров, М. 1999 – М. Бъчваров. Илюзия и реализъм в преценката на географското положение на България. – В: Геополитика-терминологичен справочник. София, 1999. [M. Bachvarov. Ilyuziya i realizam v pretsenkata na geografskoto polozhenie na Balgariya. – V: Geopolitika-terminologichen spravochnik. Sofia, 1999.]

Ганев, Х. 1994 – Хр. Ганев. Съвременни тенденции в теорията и практиката на география на населението и селищата. – В: Теоретични проблеми на географското познание. В. Търново, 1994. [Hr. Ganev. Savremenni tendentsii v teoriyata i praktikata na geografiya na naselenieto i selishtata. – V: Teoretichni problemi na geografskoto poznanie. V. Tarnovo, 1994.]

География на България..., 2002 – География на България. Географски институт на БАН. София: Изд. „Фор Ком”, 2002. [Geografiya na Balgaria. Geografski institut na BAN. Sofia: Izd. „For Kom”, 2002.]

Гешев, Г. 1994 – Г. Гешев. Демографска устойчивост на районите в България. – Проблеми на географията. 1994, Кн. 1. [G. Geshev. Demografska ustoychivost na rayonite v Balgariya. – Problemi na geografiyata. 1994, Kn. 1.]

Гешев, Г. 1999 – Г. Гешев. Проблеми на регионалното развитие и регионалната политика в Република България. Изд. ГИ при БАН и ЮЗУ „Н. Рилски”. Благоевград, 1999. [G. Geshev. Problemi na regionalnoto razvitiе i regionalnata politika v Republika Balgaria. Izd. GI pri BAN i YUZU „N. Rilski”. Blagoevgrad, 1999.]

Дерменджиев, А. 1994 – Ат. Дерменджиев. Геодемографска характеристика и социално-икономически промени във Великотърновски регион на съвременния етап. – Трудове на ВТУ, том 2, книга „География”, 1994. [At. Dermendzhiev. Geodemografska harakteristika i sotsialno-ikonomicheski promeni vav Velikotarnovski region na savremenniya etap. – Trudove na VTU, tom 2, kniga „Geografiya”, 1994.]

Дерменджиев, А. 2004 – Ат. Дерменджиев. Географски анализи. В. Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2004. [At. Dermendzhiev. Geografski analizi. V. Tarnovo: Univ. izd. „Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2004.]

Дерменджиев, А. 2010 – Ат. Дерменджиев. Аспекти на обществената география. В. Търново, 2010. [At. Dermendzhiev. Aspekti na obshtestvenata geografiya. V. Tarnovo, 2010.]

Дерменджиев, Симеонов, Д., Тодоров, Г. 2007 – Ат. Дерменджиев, Д. Симеонов, Г. Тодоров. Област Велико Търново – география, туристически обекти и забележителности. В. Търново: Фабер, 2007. [At. Dermendzhiev, D. Simeonov, G. Todorov. Oblast Veliko Tarnovo – geografiya, turisticheski obekti i zabelezhitelnosti. V. Tarnovo: Faber, 2007.]

Димитров, Е. 1995 – Е. Димитров. Демографско развитие, състояние и съвременни проблеми на селищната мрежа в Старопланинската област. – Проблеми на географията, 1995, кн. 4. [E. Dimitrov. Demografsko razvitiе, sastoyanie i savremenni problemi na selishtnata mrezha v Staroplaninskata oblast. – Problemi na geografiyata, 1995, kn. 4.]

Димов, Н. 2002 – Н. Димов. Географското пространство и регионалното развитие на България: новите измерения през XXI в. – В: Научна конференция Китен. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2002. [N. Dimov. Geografskoto prostranstvo i regionalnoto razvitie na Balgariya: novite izmereniya prez XXI v. – V: Nauchna konferentsiya Kiten. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski”, 2002.]

Димов, Н. 2003 – Н. Димов. Регионално и балансирано развитие: същност, проблеми и основни инструменти. – В: Научни доклади. Люблина, 2003. [N. Dimov. Regionalno i balansirano razvitie: sashtnost, problemi i osnovni instrumenti. – V: Nauchni dokladi. Lyublyana, 2003.]

Димов, Н. 2005 – Н. Димов. Регионално развитие и райониране на географското пространство: теоретичен анализ. Свищов, 2005. [N. Dimov. Regionalno razvitie i rayonirane na geografskoto prostranstvo: teoretichen analiz. Svishtov, 2005.]

Димов, Н. 2006 – Н. Димов. Проблеми на самоорганизацията и синергизма в регионалното развитие на България. – В: Българското общество пред присъединяване към Европейския съюз. София, 2006. [N. Dimov. Problemi na samoorganizatsiyata i sinergizma v regionalnoto razvitie na Balgaria. – V: Balgarskoto obshtestvo pred prisaedinyavane kam Evropeyskiya sayuz. Sofia, 2006.]

Димов, Н. 2007 – Н. Димов. Регионално устойчиво развитие на България: предимства, ограничения и синергетичен ефект. – В: Евроинтеграция и устойчиво развитие. София, 2007. [N. Dimov. Regionalno ustoychivo razvitie na Balgaria: predimstva, ograniчениya i sinergetichen efekt. – V: Evrointegratsiya i ustoychivo razvitie. Sofia, 2007.]

Димов, Н. 2012 – Н. Димов. Райониране, социално-икономически райони и регионално развитие на България. Габрово: Експрес, 2012. [N. Dimov. Rayonirane, sotsialno-ikonomicheski rayoni i regionalno razvitie na Balgaria. Gabrovo: Ekspres, 2012.]

Димов, Н., Марков, И., Стойчев, К. 2005 – Н. Димов, И. Марков, К. Стойчев. Балансирано развитие на районите в България – същност и главни инструменти. В. Търново, 2005. [N. Dimov, I. Markov, K. Stoychev. Balansirano razvitie na rayonite v Balgaria – sashtnost i glavni instrumenti. V. Tarnovo, 2005.]

Дойков, В., Димитров, С., Симеонов, Д. 2009 – В. Дойков, С. Димитров, Д. Симеонов. Градовете на България. Силистра: Ковачев, 2009. [V. Doykov, S. Dimitrov, D. Simeonov. Gradovete na Balgaria. Silistra: Kovachev, 2009.]

Каракашев, Х. 2002 – Хр. Каракашев. Геодемография. София: Унив. изд. „Стопанство”, 2002. [Hr. Karakashev. Geodemografiya. Sofia: Univ. izd. „Stopanstvo”, 2002.]

Карастоянов, С. 1997 – Ст. Карастоянов. Регионалната политика и икономиката на България. – Обучението по география, 1997, кн. 4–5. [St. Karastoyanov. Regionalnata politika i ikonikata na Balgaria. – Obuchenieto po geografiya, 1997, kn. 4–5.]

Карастоянов, С., Петров, П. 2005 – Ст. Карастоянов, П. Петров. За целостта и комплексността на географската наука. София, 2005. [St. Karastoyanov, P. Petrov. Za tselostta i kompleksnostta na geografskata nauka. Sofia, 2005.]

Карастоянов, С., Славейков, П. 2001 – Ст. Карастоянов, П. Славейков. Регионална география на България (райони за планиране – кратка характеристика). София: Унив. изд. „Св. Кл. Охридски”, 2001. [St. Karastoyanov, P. Slaveykov. Regionalna geografiya na Balgaria (rayoni za planirane – kratka harakteristika). Sofia: Univ. izd. „Sv. Kl. Ohridski”, 2001.]

Кираджиев, С. 2013 – Св. Кираджиев. Енциклопедичен географски речник на България. София: Изток-Запад, 2013. [Sv. Kiradzhiev. Entsiklopedichen geografski rechnik na Balgaria. Sofia: Iztok-Zapad, 2013.]

Колев, Б. 2007 – Б. Колев. Географско пространство. – Проблеми на географията, 2007, кн. 1 – 2. [B. Kolev. Geografsko prostranstvo. – Problemi na geografiyata, 2007, kn. 1 – 2.]

Колев, Б. 2008 – Б. Колев. Националното географско пространство на Република България. София: Херон Прес, 2008. [B. Kolev. Natsionalното geografsko prostranstvo na Republika Bgaria. Sofia: Heron Pres, 2008.]

Копралев, И. 2004 – И. Копралев. Енциклопедичен справочник: Райони за планиране, области и общини в България. София, 2004. [I. Koprarev. Entsiklopedichen spravochnik: Rayoni za planirane, oblasti i obshtini v Bgaria. Sofia, 2004.]

Копралев, И. 2007 – И. Копралев. Съвременни проявления на урбанизационните процеси в България (по примера на големите български градове). – Проблеми на географията, 2007, кн. 3–4. [I. Koprarev. Savremenni proyavleniya na urbanizatsionnite protsesi v Bgaria (po primera na golemite balgarski gradove). – Problemi na geografiyata. 2007, kn. 3–4.]

Личев, Т. 2001 – Т. Личев. Локалните стратегии за развитие – елемент от съвременната регионална политика на страната. – Обучението по география, 2001, кн. 1 [T. Lichev. Lokalnite strategii za razvitie – element ot savremennata regionalna politika na stranata. – Obuchenieto po geografija, 2001, kn. 1.]

Маринов, В. 2003 – В. Маринов. Партньорски модел за стратегическо планиране на местното развитие. София, 2003. [V. Marinov. Partnyorski model za strategicheskoto planirane na mestnoto razvitie. Sofia, 2003.]

Маринов, В. 2005 – В. Маринов. Областни стратегии за развитие. София, 2005. [V. Marinov. Oblastni strategii za razvitie. Sofia, 2005.]

Марков, И., Симеонов Д., Петров, Г. 2004 – Ив. Марков, Д. Симеонов, Г. Петров. Recreation and tourist resources in Veliko Turnovo district. – В: Туризм. Смоленск, 2004. [Iv. Markov, D. Simeonov, G. Petrov. Recreation and tourist resources in Veliko Turnovo district. – V: Turizm. Smolensk, 2004.]

Мичев, Н. 1997 – Н. Мичев. За нов регионален подход в изучаването на географията на България. – Обучението по география, 1997, кн. 1. [N. Michev. Za nov regionalen podhod v izuchavaneto na geografiyata na Bgaria. – V: Obuchenieto po geografija, 1997, kn. 1.]

Мичев, Н. 2005 – Н. Мичев. Речник на имената и статута на населените места в България 1878–2004. София: ИК „Петър Берон” и ИК „Изток-Запад”, 2005. [N. Michev. Rechnik na imenata i statuta na naselenite mesta v Bgaria 1878 – 2004. Sofia: IK „Petar Beron” i IK „Iztok-Zapad”, Sofia, 2005.]

Младенов, Ч. 2005 – Ч. Младенов. Регионални демографски изменения в България. – В: Демографско развитие на Република България. София, 2005. [Ch. Mladenov. Regionalni demografski izmeneniya v Bgaria. – V: Demografsko razvitie na Republika Bgaria. 2005.]

Младенов, Ч. 2006 – Ч. Младенов. Демографски проблеми на селските територии в България. – Обучението по география, 2006, кн. 1–2. [Ch. Mladenov. Demografski problemi na selskite teritorii v Bgaria. – Obuchenieto po geografija, 2006, kn. 1–2.]

Оток, С. 1992 – С. Оток. Социална география. София: Univ. изд. „Св. Кл. Охридски”, 1992. [S. Otok. Sotsialna geografija. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kl. Ohridski”, 1992.]

Русев, М. 2001 – М. Русев. Географски паспорт на община Ардино. – В: Проблеми и перспективи за развитие на Източните Родопи. Научна конференция, Ардино, 2001. [M. Rusev. Geografski pasport na obshtina Ardino. – V: Problemi i perspektivi za razvitie na Iztocnite Rodopi. Nauchna konferentsiya, Ardino, 2001.]

Русев, М. 2008 – М. Русев. Обществена география. София, 2008. [M. Rusev. Obshtestvena geografija. Sofia, 2008.]

Русев, М., Владимирова, П. 2010 – М. Русев, П. Владимирова. Електорална география на България. София, 2010. [M. Rusev, P. Vladimirova. Elektoralna geografija na Balgaria. Sofia, 2010.]

Симеонов, Д. 2013 – Д. Симеонов. География на общественото здраве в България (социални аспекти). Варна: СТИКЕРИ-БЕ, 2013. [D. Simeonov. Geografija na obshtestvenoto zdrave v Balgariya (sotsialni aspekti). Varna: I STIKERI-BE, 2013.]

Славейков, П. 2002 – П. Славейков. Етническа структура на българското население. – Статистика, 2002, бр. 1. [P. Slaveykov. Etnicheska struktura na balgarskoto naselenie. – Statistika, 2002, br. 1.]

Славейков, П. 2004 – П. Славейков. Демографската ситуация в България и необходимостта от ефективна демографска политика. – Военен журнал, 2004, бр. 6. [P. Slaveykov. Demografskata situatsiya v Balgaria i neobhodimostta ot effektivna demografaska politika. – Voenen zhurnal, 2004, br. 6.]

Славейков, П. 2006 – П. Славейков. Етногеография. София: Univ. изд. „Св. Кл. Охридски“, 2006. [P. Slaveykov. Etnogeografija. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kl. Ohridski“, 2006.]

Стоянов, П. 2007 – П. Стоянов. Устойчивост и пространствено развитие: съвременни предизвикателства. – В: Евроинтеграция и устойчиво развитие. София, 2007. [P. Stoyanov. Ustoychivost i prostranstveno razvitie: savremenni predizvikelstva. – V: Evrointegratsiya i ustoychivo razvitie. Sofia, 2007.]

Стоянов, П. 2008 – П. Стоянов. Немската пространствена наука. – В: Проблеми на географията. София, 2008. [P. Stoyanov. Nemskata prostranstvena nauka. – V: Problemi na geografiyata. Sofia, 2008.]

Стоянов, П. 2009 – П. Стоянов. Немската „организация на пространството“. София, 2009. [P. Stoyanov. Nemskata „organizatsiya na prostranstvoto“. Sofia, 2009.]

Стоянов, П., Ганев, Х., Франц, К. 2003 – П. Стоянов, Хр. Ганев, Кл. Франц. Приватизиране на общественото пространство като нова тенденция в градското развитие. – Проблеми на географията, 2003, кн. 3–4. [P. Stoyanov, Hr. Ganev, Kl. Frants. Privatizirane na obshtestvenoto prostranstvo като nova tendentsiya v gradskoto razvitie. – Problemi na geografiyata, 2003, kn. 3–4.]

Трайков, Т. 1998 – Т. Трайков. Географски аспекти на демографската криза в България. – В: 100 години география в Софийския университет. София, 1998. [T. Traykov. Geografski aspekti na demografskata kriza v Balgaria. – V: 100 godini geografija v Sofiyskiya universitet. Sofia, 1998.]

Шишманова, М. 2010 – М. Шишманова. Регионално развитие и териториално планиране. Теория и методология на изследванията. Благоевград, 2010. [M. Shishmanova. Regionalno razvitie i teritorialno planirane. Teoriya i metodologiya na izsledvaniyata. Blagoevgrad, 2010.]

Янков, Р. 2000 – Р. Янков. Концентрация и депопулация. В. Търново, 2000. [R. Yankov. Kontsentratsiya i depopulatsiya. V. Tarnovo, 2000.]

Янков, Р. 2004 – Р. Янков. Анкетно социогеографско проучване на селското население във Великотърновска и Дряновска община. – География 21, 2004, бр. № 2–3. [R. Yankov. Anketno sotsiogeografsko prouchvane na selskoto naselenie vav Velikotarnovska i Dryanovska obshtina. – Geografija 21, 2004, br. № 2–3.]

Янков, Р. 2009 а – Р. Янков. Електорална география на България. Емпиричен увод. В. Търново: ИВИС, 2009. [R. Yankov. Elektoralna geografiya na Balgariya. Empirichen uvod. V. Tarnovo: , 2009.]

Янков, Р. 2009 б – Р. Янков. Аспекти на географското изследване на социалното неблагополучие. – В: България, българите и Европа – мит, история, съвремие. Т. III. В. Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2009. [R. Yankov. Aspekti na geografskoto izsledvane na sotsialnoto neblagopoluchie. – V: Balgariya, balgarite i Evropa – mit, istoriya, savremie. T. III. V. Tarnovo: Univ. izd. „Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2009.]

Янков, Р. 2013 – Р. Янков. Динамика на селското население в България (1985–2011 г.) и проблемите на обезлюдяването. – В: България, българите и Европа – мит, история, съвремие. Т. VI. В. Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2013. [R. Yankov. Dinamika na selskoto naselenie v Balgaria (1985 – 2011 g.) i problemite na obezlyudyavaneto. – V: Balgaria, balgarite i Evropa – mit, istoriya, savremie. T. VI. V. Tarnovo: Univ. izd. „Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2013.]

Янков, Р., Симеонов Д. 2009 – Р. Янков, Д. Симеонов. География на населението – общ курс. В. Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2009. [R. Yankov, D. Simeonov. Geografiya na naselenieto – obsht kurs. V. Tarnovo: Univ. izd. „Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2009.]

Johnston, R. J. 1986 – R. J. Johnston. On Human Geography, Basil Blackwell: Oxford, 1986.